

A tegnap világa**Az újkortörténeti muzeológia Somogyban***I. Múzeum és a szaktudományok*

Az újkortörténeti muzeológia több szempontból is különleges helyet foglal el a muzeológiai szakmák sorában.

Fél évszázada ott tartunk, s ez nem pusztán somogyi jelenség, hogy sokan a szakma elnevezését sem értik, vagy félreértik. De olyanok is akadnak szép számmal, akik úgy vélik, hogy ehhez a múzeumi szakterülethez bárki ért, és ilyen alapon bele is kotyoghatnak az ember dolgába ócska lim-lomnak, kacatnak minősítve az újkori tömegtermelésből kikerülő történeti forrásokat.

Mi a foglalkozása? – kérdezi az űrlapot kitöltő adminisztrátor. Történész-muzeológus vagyok. – felelem. Persze, régész. – mondja boldog felismeréssel az arcán. Ráhagyom, gondolván nem ez a megfelelő alkalom a népművelésre. A katalógia fogalmát pedig csak „magunk közt” helyén való, tréfás frazeológiának tartom.

Ezek a hétköznapi történetek is jelzik, szakmám pusztá elnevezése is nehezen érthető az átlag olvasó számára. Miből adódhat a félreértés? Lássuk tehát mindenképp, mielőtt a szakterület múltjának bemutatásába belefognék: mi is az a történeti muzeológia.

A félreértés szemantikai természetű magyarázata a legkézenfekvőbb. Iskolai tanulmányai során mindenki hall arról, hogy a múzeum általában történeti forrásfeltáró, forrásörző tevékenységet folytat. Leginkább tárgyi történeti emlékekkel foglalkozik a levéltárhoz, könyvtárhoz képest, ahol viszont az írásos anyag található. Ebben a tág értelmezésben minden muzeológiai szaktudomány történeti muzeológiának tekinthető annyiban, amennyiben mindegyikük – még a természettudományi is – adott történeti pillanatban keletkezett és a keletkezés korának jegyeit magán viselő emlékekkel dolgozik. Csakhogy a múzeumokban a tudományos kutató- és feldolgozó munkát különböző szakmuzeológiák végzik, amelyek szaktudományokhoz kötődnek. A történettudományhoz kötődők egyike a történeti, pontosabban szólva az újkortörténeti muzeológia.

Az újkortörténeti muzeológia a történettudomány speciális ága. A történeti tárgyak gyűjtését, feldolgozását, közkinccsé tételét időben ott folytatja, ahol a régészet abbahagyja. A XVIII. századtól napjainkig fellelhető (főleg tárgyi) emlékekből rekonstruálja a társadalom történetének jelenségeit, a történettudomány módszerével tárja fel az összefüggéseket. Bemutatja a hagyományozott emlékek, mint történeti források születési körülményeinek, funkciójának, fennmaradása történetének egészét.

A viszonylag fiatal szakág számos válságot élt át országosan és Somogyban egyaránt.

Míg az ún. klasszikus múzeumi szakmák – a régészet, néprajz, művészettörténet – szinte egyidősek a múzeummal, közel évszázados múltat tekintenek vissza, addig a történeti muzeológia mindössze fél évszázadnyival büszkélkedhet. Kezdeti Somogyban 1960-ra nyúlnak vissza, ám az azóta eltelt 49 évből valójában három-négy évtizednyi volt termékeny. Megszűnések, újkezdések, gyarapodások és fogyatkozások jellemzik a jelenig vezető utat a mindenkori fenntartók, vezetők éppen aktuális elképzelései szerint. Mindezek ellenére azzal dicsekedhetünk, hogy gyűjteményi anyagunk jelentős, összetétele, volumene immár a specializációnak nemcsak hogy a lehetőségét, de annak szükségyszerűségét is felveti. A szakterület Somogyban is kinőtte rég az egymuzeológusos ellátottságának korszakát.

A tudományok történetében természetes jelenség, hogy az egyes szaktudományok differenciálódásának előrehaladása során először maga a tudományos tevékenység gyakorlata alakul ki. Létrejönnek művelésének intézményes keretei, tisztázódnak, megfogalmazódnak metodológiai és metodikai specifikumai. A történeti muzeológia erre a szintre az 1970-es években ért el, akkor, amikor az egyetemi stúdiummá való kodifikálásának igényével lépett elő.

II. Az egyesületi korszakban

Az 1909-ben megalakuló Somogy megyei Múzeum Egyesület négy szakosztálya közül, az egyik a régészeti és történeti volt. Az csak természetes, hogy az alapítók újkortörténeti tárgyakat is gyűjtöttek. Korszerű szemléletükről vall, hogy a közel-múlt emlékeiről sem feledkeztek meg. Roboz István például az általa szerkesztett Somogy című lap ötven évfolyamát ajándékozta az egyesületi tulajdonú gyűjteménynek azzal, hogy a lap „egy darab kultúrtörténet, Somogy vármegyének pedig tükre, összes közéleti szereplőivel...”¹ Múzeumunk egyesületi korszakában (1909-1949) alapozódott meg a történeti gyűjteményen belül a fotó, a numizmatikai, az ipartörténeti és a fegyvergyűjtemény. Mint szinte minden ebben az időben helybéli adományozóknak, de mindenekelőtt Gönczi Ferencnek, a múzeum egyszemélyes mindenesének volt köszönhető.

Leltári szám	A tárgy neve	Származási helye
51221 okt. 79	Emlektárgy (díjnyelv, díjnyelv)	Berzseny
Vétett:	Ajándékozta: Gönczi Ferenc	Beszerezési ideje: 19.29.....
Vétel ára:	Értéke: egy (1) P..... fillér	Gyűjtötte: az ajándékozott tárgy: Gönczi Ferenc
A tárgy ismertetése:		A tárgy rajza (fényképe):
Egyik oldalán: Berzsenyi Ferenc királyi udvari tanácsos, Kőrös és Bács megyék főispánja, 1848-49. évi szabadságharcban való részvételéért a Magyar Királyság királyi udvarának ajándékozta. Mérete: 35 mm.		
Irodalom:	Elhelyezés:	

Tárgyleíró karton, 1929

leveldi Kozma Sándor (1825–1897), a modern magyar közvándló intézmény megteremtője
Kandó László festményéről készült fotográfia, 1930-as évek

A Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság jóvoltából az 1930-as évek második felében megjelent az irodalomtörténeti muzeológia is Somogyban. Merényi Oszkár főtikkársága idején ugyanis egy somogyi irodalmi múzeum létrehozását tervezték. A múzeum gyűjteményi alapját a Berzsenyi-relikviák alkották volna, melyhez további jeles somogyi alkotók hagyatékának megszerzését tervezték. A leveldi Kozma család Bárd Miklós (Kozma Ferenc) és Kozma Andor könyveit, kéziratait felajánlotta a létesítendő múzeumnak. Az irodalomtörténeti források addig is Gönczi Ferenc védőszárnyai alá kerültek. Sok viszontagságot, megpróbáltatást túlélték (költözködések, második világháború, a konzervatív irodalom leértékelődése), de jelenleg is megvannak a múzeum újkortörténeti gyűjteményében. A társaság múzeumgründolási akciója a második világháború kitörésével elakadt. Egy újabb korszaknak kellett ahhoz beköszönnie, hogy az eredeti terv, a Berzsenyi múzeum létrejöjjön.

Maga Gönczi Ferenc néprajztudós volt ugyan, érdeklődési köre sokféle témára kiterjedt. Az egykori levelezés, valamint az őslétkönyvek tanúsága szerint a meglévő újkortörténeti anyagot tudatos gyűjtőmunkával egészítette ki. Érdemei elévülhetetlenek, annak ellenére, hogy természetesen nem értett, nem érthetett mindenhez. Az igazsághoz tartozik az is, hogy az egykori múzeumigazgató a kortárs anyagok adatolásával – sajnos – több esetben adósunk maradt, így 1948-ban, 87 éves korában bekövetkező halálát követően egyes tárgyak, fotók teljeskörű „megfejtése” lehetetlen vállalkozás.

1 Gönczi Ferenc: A Somogy megyei Múzeum Egyesület 25 éves története. Kaposvár, 1935. 21. p. A lappal kapcsolatba az persze már más kérdés, hogy a nevezett adomány már nincs a múzeumban. Az 1970-es években a Somogy Megyei Levéltárba került, ott ronggyá olvasták a kutatók, aminek Roboz örülne, ha élne, de a potenciális újabb kutatók aligha.... Megoldást a digitalizálás hozhat majd.

III. Az államosítástól a rendszerváltásig

1949 júniusától az ekkorra már állami tulajdonú intézmény igazgatója dr. Takáts Gyula (1911–2008) lett, akivel a múzeum történetének új fejezete vette kezdetét. Sor kerülhetett végre a háborús károk felmérésére, az örökölt gyűjtemény szakszerű rendezésére. 1951-ben új állandó kiállítás nyílt, amelyet a '60-as évek elejéig 117 időszakos kiállítás megrendezése követett. Mindez az '50-es évek fejlesztései során tíz főre bővülő, majd 1958-ban két főfoglalkozására (az igazgatóra és a restaurátorra) csökkenő szakalkalmazotti létszámmal. Még akkor is túl sok a kiállítások száma, ha tudjuk, hogy időszakos és zömmel képzőművészeti témájúak voltak, központilag készültek, az igazgatónak a kész anyagból kellett választania. A pusztán számszerűség jelzi a mennyiségi szempont domináló jelenlétét a muzeológiában. Az ez idő tájt létesült megyei múzeumhálózat vidéki egységei – a somogytúri Kunffy és a zalai Zichy emlékmúzeumot kivéve – országos szakmúzeumok (vízügyi, posta, irodalomtörténeti) anyagával, kiállítóhely jelleggel jöttek létre.

A múzeum bejárata, 1970 körül

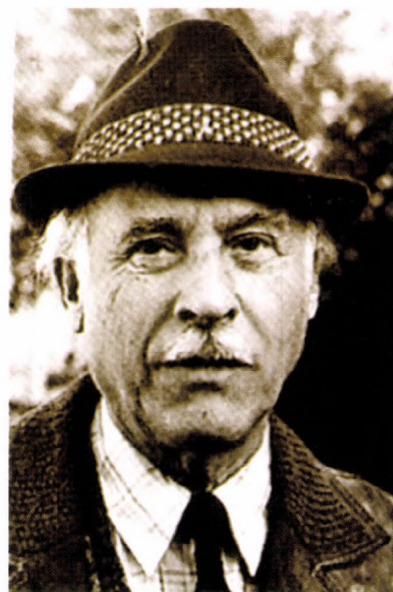
A '60-as évek változásainak hozadéka volt, hogy a megyei múzeumban végre önálló életre keltek a különböző muzeológiai szakmák. A már meglévő gyűjteményi anyagot elődeink muzeológiai szakterületek szerint felosztották. A klasszikus múzeumi szakterületek (régészet, néprajz) mellett 1960/61-től elkülönítve kezelt történeti gyűjteményt alakítottak ki. Csak ettől kezdve volt alkalmazásban történet-sz muzeológus az intézményben.

Népművészeti kiállítás a siófoki Beszédes József Vízgazdálkodási Múzeumban, 1960

A József Attila Emlékmúzeum épülete Balatonszárszón, 1968

Takáts Gyula (1911–2008) múzeumigazgató, 1970 körül

Diákok a múzeum állandó kiállításán, 1956

A Postamúzeum Balatonszemesen, 1970-es évek

100 ÉVES A MŰZEUM

Részlet a zalai Zichy Mihály Emlékmúzeum kiállításából, 1960-as évek

A niklai Berzsenyi Dániel Emlékmúzeum, 1990-es évek

A somogytúri Kunffy Lajos Emlékmúzeum, 1990-es évek

Szerencsésnek mondhatom magam, mivel muzeológus elődeim közül többeket ismertem, magam pedig immár 25 évet töltöttem ezen a pályán, így árnyaltabban látom tevékenységük nyomát.

Andrássy Antal személyében (az 1990-ben elhunyt megyei levéltárigazgatóról, történésről van szó, aki 1988-ban a Somogy Megyei Levéltár igazgatója lett) tehetséges ifjú szakembert kapott az intézmény. A debreceni egyetemi évek után néhány évig tanított mielőtt a múzeumba került, s ettől kezdve Somogy újkori történetének kutatója lett. Úttörő szerepet vállalt abban, hogy Somogyban is kibontakozhasson a történeti muzeológia gyakorlata. Andrássy a Gönczi-féle hagyományt folytatta abbéli törekvéseiben, hogy figyelme a kortárs világra, a város történe-
sire irányult. Fontosnak tartotta a korabeli városkép változásainak megőrkítését. Hamarosan a megyei pártarchívumba került tőlünk és a korabeli elvárások szerint a legfontosabb feladata az ún. haladó hagyományok, azaz a forradalmi mozgalmak, és az „osztályharcos” megmozdulások, valamint a munkásmozgalom kutatása lett. A történelmi sorsfordulók napjainkhoz vezető útjának stációjaként központi témái ekkoriban 1919, az utána következő fehérterror, a megye munkásmozgalmi múltjának bemutatása. De akkoriban kutatja a megyei zsidóság sorsát, megírja Kaposvár két világháború, a megye 1944–48 közötti történetét. Mintegy mellékesen közre-
adja Ady kaposvári tartózkodásának történetét, foglalja közre a színháztörténettel, sőt, a kivándorlás témájával is. Megjelennek első 1848/49-es vonatkozású publikációi. 1977-ben az akkori levéltárigazgató, dr. Kanyar József hívására a Somogy Megyei Levéltárba kerül, ahol hamarosan igazgatóhelyettes, 1988-tól pedig ő az intézmény vezetője. Elsősorban a levéltári évkönyvekben és a somogyi településtörténeti monográfiákban jelennek meg tanulmányai.

Andrássy Antal, a későbbi levéltárigazgató, az első történész-muzeológus múzeumi kollégák társaságában, 1985

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc somogyi története volt az a kutatási terület, amely figyelmének mindvégig előterében állt, amelynek katonapolitikai, társadalomtörténeti vonatkozásai intenzíven foglalkoztatták. Szívós, kitartó munkával születtek meg az erről szóló cikkek, tanulmányok, s végezetül a Noszlogy Gáspár életét feldolgozó doktori disszertáció. 1987-ben Vörös Károly lektorálásával megjelenik maga az életrajzi monográfia is. A legendás somogyi kormánybiztos alakjának, 1848/49 somogyi eseményeinek történeti hitelességű rekonstrukciója Andrassy Antal érdeme. Az ő kezdeményezésére létesült emlékmúzeum Noszlogy Gáspár szülőházából Újvárfalván, ahol máig állandó kiállítás fogadja a látogatót. Bár a '60-as évek közepén az első somogyi történész-muzeológus elkerül a múzeumból, értékes történeti munkássága máig hasznos alapanyag az újkortörténet kutatói, köztük a jelen történész-muzeológusa számára.

Részletek a Somogy megye munkásmozgalmának 100 esztendeje című kiállításból, 1969

Andrassy Antal távozása után a kampányjelleg érvényesülését látjuk Rózsai Ágnes munkájában, 1967-ben. Ekkor van ugyanis a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” ötvenedik évfordulója s már folyik a készülődés a magyar tanácsköztársaság 1969-es ünnepelésére. Ezt az adott helyzetet figyelembe véve szakmai szempontból pozitívként említhetjük, hogy a muzeológus nem elégedett meg a központi dokumentumokkal, hanem a helyi munkásmozgalmi múlt feltárására törekedett. Rózsai feldolgozta a korabeli somogyi sajtót és az MSZMP megyei archívumából pedig archív fotógráfiákat kapott másolatkészítés céljából. 1970-ben aztán újabb évfordulós kampány következett: a „felszabadulás” 25. és V. I. Lenin születésének 100. évfordulója. Mindezt a világháborúkkal kapcsolatos s annak előzményét dokumentáló anyag begyűjtése jelzi. A kényszerpálya szerencsére nem eredményezett egyoldalú, torz gyűjteménystruktúrát. A korszerű, az időt álló szemlélet érvényesítése a gyűjtőmunkában és a kiállításokon köztudomásúan nem a tematikától, hanem a szakember tudományos felkészültségétől, lelkiismeretétől, az alkalmazott módszertől függ. Ennek köszönhetően került a gyűjteménybe a Horthy-kor somogyi ifjúsági mozgalmát (cserkészlet, levente-mozgalom) megőrkítő kollekción, s vásárlás során Somogy híres szülötteinek (Nagyatádi Szabó István, Kónyi Manó, Kálmán Imre) portréi.

A muzeológus hadtörténet iránti érdeklődését sejtetik azok a nagyszámú katonafelvételek, amelyek az 1970-es évek elején kerültek nyilvántartásba. A kiemelten kezelt military-anyag pályázati akciók, ajándékozás és tudatos gyűjtés eredményeként kerültek be. Sőt, a szakembernek lehetősége volt aukciós vásárlásokra is. Sajnos, az anyagnak csak töredékéről rendelkezünk információval. Kevés ideje maradt a muzeológusnak azzal foglalkozni, amire valójában egy regionális múzeum újkortörténésze hivatott.

Az iméntieknél jelentősebb változás volt az, hogy fotónyilvántartásunk 1967-től elkülönült az ún. „közös” fotóleltártól. (A többi tudományág fotóanyagának nyilvántartása viszont 1981-ig a régi szisztéma szerint megmaradt.) Ez a tény is jelzi a szakma fokozott érdeklődését a fotográfiák iránt.

Kónyi Manó (1842–1917), az országgyűlés gyorsíró irodájának vezetője (1865–1885), Deák Ferenc beszédeinek sajtó alá rendezője
Igazolványkép, 1914

Rózsai távoztával a megyei múzeumban az újkortörténeti muzeológia 1975–77 között szünetelt. A gyűjteményt Marcaliba, a Munkásmozgalmi Múzeumba szállították. 1977-ben pedig újra a kaposvári múzeumba telepítik vissza.

Ezekről az évekről az 1978-as múzeumi évkönyvben így számol be az akkori múzeumigazgató, Honfi István: „... A Marcaliban működő újkortörténész 1976-ban kivált a múzeumi szervezetről, de bebizonyosodott az is, hogy Marcaliban nem lehet eredményesen megalapozni a megyei történeti muzeológiát. Ezért 1977-ben visszatelepítettük a gyűjteményt Kaposvárra, s a Rippl-Rónai Múzeum újonnan kinevezett újkortörténészének gondjaira bíztuk...” (Somogyi Múzeumok Közleményei III. Kaposvár, 1978. 543. p.) Az újonnan kinevezett muzeológus az a Jáger Márta lett, aki jelenleg a Somogy Megyei Levéltár főlevéltárosa, a Honismereti Szövetség elnökségi tagja. Kevés időt töltött a múzeumban, s távoztával a megyei tanács apparátusában kvázi csakhamar volt kollégái közvetlen főnökévé avanszált.

*Kiállítás-rendezés a marcali Munkásmozgalmi Múzeumban, 1977
Pál Mariann dekoratőr,
Jáger Márta történész-muzeológus
és Juhász György gépkocsivezető
munka közben*

Nem tett jót a gyűjteménynek a költözés és a többszöri szakembercsere. Hiszen a távozók magukkal vitték mindazt a tudást, ami az általuk begyűjtött anyagra vonatkozott. Az utódnak szinte előről, „önállóan” kellett kezdenie mindent. Aki muzeológusként dolgozik, tudja jól, hogy egy adott helyen eltöltött öt év időtartamú szakmai gyakorlat kell minimálisan ahhoz, hogy a gyűjteményben kiigazodjék, átlássa a tennivalók körét. Ez a történeti muzeológiára vonatkozóan különösen igaz, hiszen ahogy az a muzeális intézményekkel kapcsolatos miniszteri rendeletben is olvasható, „a(z) új- és legújabb kori) történeti muzeológiai gyűjtemények más szakágaknál viszonylag összetettebb anyaggal rendelkeznek.”²

A munkaerővándorlás oka részben a szakág múltbéli tudományos megalapozottságának hiányával, a pálya alacsony presztízsével, megbecsültségével, a rossz munkakörülményekkel magyarázható.

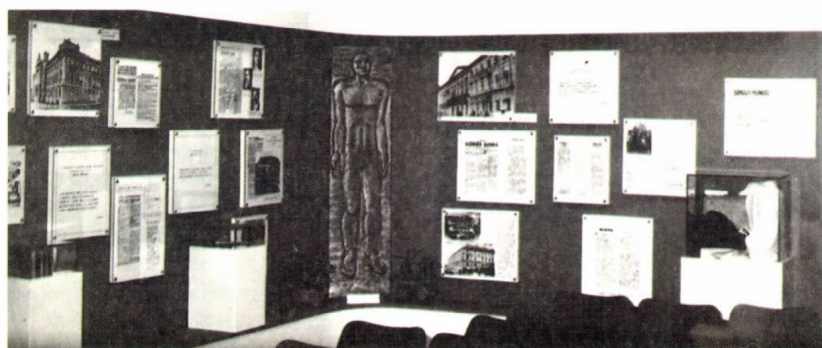
A fenntartók és a múzeumvezetők a múltban is olcsó, praktikusnak vélt módszerekkel éltek. Általában pályakezdő, csekély muzeológiai-módszertani tapasztalatokkal rendelkező történelem szakos tanárokkal igyekeztek megoldani a szakterület központilag előírt kampányfeladatait.

1983-ig mindig csak egyvalaki képviselte a tudományágot, nem volt idősebb, bölcs kolléga, akiktől tapasztalatokat, módszereket lehetett volna tanulni. Hiányoztak az igazi szakmai viták, kihívások. Az 1960-as, 70-es években nem csoda, hogy muzeológus elődeink csak rövid időt töltöttek el a szakmában, s azután szerencsésebb foglalkozást, jobban fizető állást találtak a tanácsi ill. a pártbürokráciában.

² A nemzeti kulturális örökség miniszterének 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelete a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról 2. sz. melléklet

Talán a munkahely, a munkáltató iránti lojalitásnak volt köszönhető a múltban (ahogy a jelenben is), hogy a munkakörülmények szármalmas és méltatlan mivóláról elődeink nem panaszkodtak nyilvánosan. Viszont előszeretettel idézték szakmájukra, a történeti muzeológiára vonatkoztatva Gönczi Ferenc keserű sorait, aki a múzeum negyedszázados fennállása alkalmából megjelentetett kötetében a múzeumi munka somogyi presztizséről így írt: „...Alig hiszem, hogy volna múzeuma az országnak, mely 7-szer költözött volna ide-oda, pincékben, folyosókon kellett volna meghúzódnia, mely annyit küzdött volna pénztelenséggel, elhelyezési, építési kérdésekkel, gyűjtési bajokkal, vezetője munkájának lekicsinylésével, az általa nagy vesződéssel összehordott tárgyak értéktelenné minősítésével, mint a Somogy megyei Múzeum...”³

A múlt rendszerben természetsszerűleg a Somogy megyei múzeumban is, mint minden más helyen a korszak ideológiája határozta meg a tennivalókat. A szakterület művelőinek sem volt ereje/módja arra, hogy tevékenységüket szigorúan csak szakmai szempontoknak rendeljék alá. Ehelyett politikai sugallatok, „irányelvek” által meghatározott kényszerpályán mozogtak. Úgy vélem, így volt ez a szellemi élet számos területén... A politikai-ideológiai szempontok érvényre jutása eredményezte az 1970-es évekre a kisebb-nagyobb torzulásokat a gyűjteményi anyag összetételében. S így készültek Kaposváron is a felszabadulás kerek évfordulóira, a nagy októberi szocialista forradalomra, az 1918-as őszi zászás forradalomra, a magyar tanácsköztársaságra emlékező ünnepi kiállítások. Ezeknek a kiállításoknak a legfőbb pozitívuma már az volt, hogy a munkásmozgalom, illetve a közelmúlt történeti eseményeinek bemutatásában mindinkább a gyűjtemények helyi tárgyai domináltak. Ezek alapján a kiállításlátogató nagyközönségben is az a benyomás keletkezett, hogy a történeti muzeológia sine qua non-ja a munkásmozgalom-történet.

Tanácsköztársasági emlékkiállítás, 1959

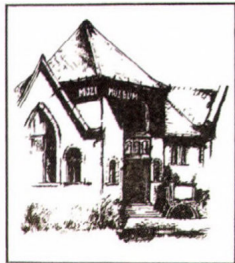
Részlet a Latinca Sándor Emlékmúzeum kiállításából, 1979

A rendszerváltás tükrében mindez negatív imázssá vált, holott az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy szakmánk ezeken a gyermekbetegségeken az 1970-es éveken átesett. A viszonylag fiatal muzeológiai szakterület kezdeti „gyakorlati problémáit” érzékelve vezető magyar történészek ragadtak tollat, s egyre határozottabban hangoztatták a „történeti szempontok” primátusát a történeti muzeológiában. Több részletkérdést világitottak meg a kultúrtörténeti kutatómunka számára. Szakmai konferenciák, viták során tisztázódtak a tudományág metodikai és metodológiai specifikumai és az 1980-as évek elején Glatz Ferenc tanszékvezetésével újraindult az ELTÉ-n a szakemberképzés. Mindennek dacára tovább élt az az általánosító ítélet, miszerint szakmánk egy túlhaladott ideológia szolgálatában áll. Holott hivatásunk kifejlesztését – a már túl sokat emlegetett politikai tényezőkön túl – élesen exponálta a magyar történettudományban az újkorkutatás fellendülése is. Szükségszerűen vetődött fel az igény: ahogy a középkorkutató történész igyekszik szervesen együtt dolgozni a régészettel, néprajzossal, úgy az újkortörténet kutatója is fordulhasson jobban a korszak tárgyi forrásanyagához.

Az 1980-as évekre Somogyban csekély és esetlegesen alakult gyűjteménybázist örököltünk. Alapvetően az ideológiai szemléletből, valamint a muzeológus elődök érdeklődéséből fakadóan főleg munkásmozgalmi és háborús relikviák gyűjtése folyt.

3 Gönczi Ferenc: A Somogy megyei Múzeum Egyesület 25 éves története. Kaposvár, 1935., Uj-Somogy Nyomda és Lapkiadó. 58. p.

100 ÉVES A MÚZEUM

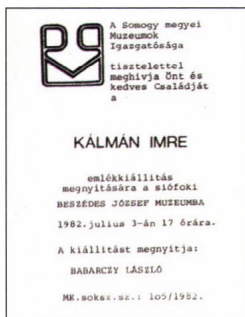
Meghívó

1981-ben Mozi-Múzeum létesült Kaposváron

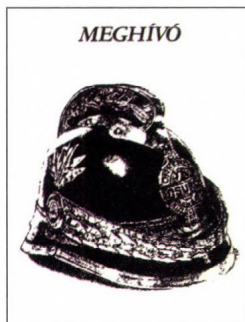

1981-ben nyit a Noszlopy Gáspár Emlékmúzeum Újvárfalván

Dr. Mészáros Balázs múzeumigazgató (1), Jáger Márta (2), dr. Kanyar József levéltárigazgató (3), dr. Szikossy Ferenc a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgató-helyettese (4) és dr. Troszt Tibor (5)

1982-ben megnyílt a Kálmán Imre emlékkiállítás Siófokon

A vörsi Tüzoltó Múzeum meghívója, 1983

Latinovits Zoltán kiállítás nyílik Balatonszemesen, 1986

Szaktánk történetében az 1980-as évek jelentős változásokat hoztak. Folyamatosan javultak a személyi és tárgyi feltételek. 1980-ban Takács Éva (1948–2002) levéltáros személyében közgyűjteményi gyakorlattal rendelkező szakember került a múzeumhoz. Már lehetőség volt arra, hogy a kötelező évfordulós kiállítások megrendezése mellett a szakember önállóan alakítsa a gyűjteményt. Ennek eredményeiről tanúskodnak az új állandó kiállítási tematikák is. 1981-ben Noszlopy emlékkiállítás létesül Újvárfalván, ugyanekkor nyílik a Mozi-Múzeum Kaposváron, 1986-ban pedig Siófokon megrendezésre kerül a Kálmán Imre emlékkiállítás.

1984-ben a volt vármegyeháza klasszicista épületébe költözve a munkafeltételek és a raktározási körülmények kedvezőbbé válnak. A szakma „egymuzeológusos” ellátottságát két, majd három muzeológus, ugyanennyi gyűjteménykezelő alkalmazása váltotta fel. 1984-ben történeti muzeológiai osztály szerveződött, melyhez 1985-től már egy irodalomtörténész-muzeológus is tartozott. A történeti gyűjtemény a '80-as évek folyamán komplexszé vált arra törekedve, hogy a XVIII. századtól (addig ugyanis a régészet korszaka tart) napjainkig terjedően olyan tárgyakkal gyarapodjék, melyeket elsősorban történeti forrásértékük miatt őriz a múzeum.

Az 1980-as évek kedvező fejleménye volt az is, hogy a történeti gyűjteményen belül a forrástípusok súlyaránya megváltozott, mégpedig erősen a tárgyi anyag javára. A múzeum gyűjtőkörének megfelelően Somogy társadalmi, gazdasági, kulturális változásait tükröző, továbbá szervek, intézmények, egyesületek, vállalatok, üzemek működésére, kiemelkedő személyiségek életére és tevékenységére vonatkozó emléktárgy gyűjtésére törekedtünk. A gyűjtemény, amely történeti és irodalomtörténeti anyagból tevődik össze, nagyjából a mához közelebb eső időkből származik, hiszen a gyűjtés lehetőségei olyan arányban nehezdednek, ahogy idővel távolodunk a mától.

A pozitív változások a kedvezőbb tárgyi feltételeknek és a jobb szakember-ellátottságnak voltak köszönhetőek. Takács Éva gazdaságtörténeti érdeklődéssel (különösen az erdő, erdészet témakörben jelentek meg tanulmányai), az írott történeti források kezelésével kapcsolatos levéltári ismeretekkel, szakmai gyakorlattal érkezett a múzeumba. Történelem - orosz nyelv és irodalomtörténeti tanár diplomáját a debreceni egyetemen szerezte. Az akkoriban a megyei kulturális vezetésében dolgozó Troszt Tibort, akinek egyebek között a megye kulturális életének fellendülése (pl. országos hírűen a kaposvári színház fejlesztései) volt köszönhető, valamint az újonnan kinevezett megyei múzeumigazgatót, Mészáros Balázst még a debreceni évekből ismerte. Velük karöltve a történeti muzeológia somogyi intézményesülését, múzeumi osztállyá szervezését szorgalmazta. Muzeológusként a '80-as évek elején bölcsészdoktori címet szerzett a pécsi egyetemen, majd a '80-as évek közepén szociológia szakot végzett az ELTE-n. Bár szívéhez legközelebb talán az iskola-történeti gyűjtemény létrehozása állt, a szakághoz tartozó valamennyi gyűjtemény magán viseli tevékenysége nyomát.

A Történelmi Osztály „munkatársa családi körben”

Somogyvári Lászlóné (1), dr. Takács Éva (2),
dr. Fejesné Bognár Zsuzsa (3), Varga Éva (4),
dr. Bertáné Pintér Katalin (5), lhász János (6)
és Simonné dr. Pallos Piroska (7)

Simonné Pallos Piroska a '80-as évek elején került az intézményhez. Néhány évet töltött a múzeumban, főként a fényképtár nyilvántartásában szorgoskodott. Történelem szakos középiskolai tanári végzettsége megszerzése után csakhamar a kaposvári tanítóképző főiskola tanára lett, jelenleg az egyetemmel fejlesztett intézmény művészeti főiskolai karának docense. Muzeológusként kiemelten a kaposvári iparostársadalom kutatásával foglalkozott.

E sorok írója friss, szakirányú egyetemi végzettséggel, történész-muzeológusi végzettséggel, társadalmi ösztöndíjasként 1984-ben lett az osztály munkatársa. A szakág specializációs fejlesztésében a művelődéstörténet volt az a szakterület, amellyel pályája kezdetén foglalkozott. A szerveződő történelmi osztályhoz 1985-től irodalomtörténészként Fejesné Bognár Zsuzsa csatlakozott. Ugyancsak az ELTÉ-n végzett, magyar-német szakon. A múzeum irodalomtörténelmi gyűjteményének feltérképezése, szaknyilvántartásba vétele Bognár Zsuzsa érdeme. Itt, a Somogy megyei múzeumban kezdte el későbbi kandidátusi értekezésének kutatómunkáit.⁴ Az 1990-es évek közepétől a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának munkatársa, ahol jelenleg docensként tanít.

Hiányos volna az összkép, ha nem ejtenénk szót az osztályon ekkoriban dolgozó gyűjteménykezelőkről: a pályáját a marcali múzeumban kezdő, napjainkban a csurgói városi múzeumot vezető lhász Jánosról, a kaposvári Táncsics gimnázium padjaiból 1984-ben idekerült, ma a Székesfehérvári Püspökség sajtóreferenseként dolgozó Bertáné Pintér Katalinról, az osztályon jelenleg is gyűjteménykezelőként dolgozó Somogyvári Lászlónéról. Felismerve a gyűjteménykezelői munka fontosságát a Somogy megyei múzeumban szervezett gyűjteménykezelői szaktanfolyam képzési keretében 1989-ben ők mindannyian gyűjteménykezelői szakképzettséget szereztek. A szakmai tudásuk a szaknyilvántartás, a raktározás és az állagvédelmi teendők során hasznosult.

A gyűjtemény 1980-1991 között megsokszorozódott. (Átlagosan 6,5× nőtt.) Összetételének alakulását az alábbi adatok szemléltetik:

	1980	1985	1991
Fotó (negatív)	8074 db	21713 db	28277 db
Fotó (pozitív, archív)	10170 db	16491 db	75179 db
Dia	113 db	1479 db	2331 db
Tárgy	1046 db	3385 db	7173 db
Dokumentum (nyomtatvány)	4029 db	12541 db	28635 db + 30 ifm
Adattár	-	-	2826 db
Könyv	-	2539 db	6626 db

⁴ Erről tanúskodik a „Somogy a Pester Lloyd 1900-1902-ig megjelent kulturális cikkeiben” címmel megjelentetett tanulmánya a múzeum 1992-es évkönyvében. Az elkészült disszertáció az „Irodalomkritikai gondolkodás a Pester Lloydban 1900-1914” címet viseli.

Mindehhez 1991–92-től a rendszerváltás következtében további jelentős mennyiségű anyag gyűjtése vette kezdetét, amelyhez a volt kaposvári mozi múzeum kinotechnikai és mozizás történetére vonatkozó komplex gyűjteménye társult.

A szakma '80-as évekbeli történetének pozitív változásai a diktatúra „puhulásával” voltak összefüggésben.

IV. A rendszerváltás után

A rendszerváltás múzeumunk életében többszöri igazgatóválasztással párosult. Az új gazda, a megyei önkormányzat szükségesnek tartotta megejteni az „átvilágítást”, hogy meggyőződjön arról, indokolt volt-e az előző vezetés által kialakított intézményi struktúra, nem történt-e pazarlás, hol lehetne karcsúsítani, hogy könnyen behúzható legyen a nadrágszj. Így került sor anyagi megfontolásokból 1992 áprilisában az elbocsátásokra, melyet a történeti osztály egy muzeológus (Varga Éva) és egy gyűjteménykezelő (Somogyvári Lászlóné) további foglalkoztatásával élt túl. Tapasztalt kollégáink távozásával óriási veszteség érte a szakmát.

Naponta feltettük önmagunknak a kérdést: hogyan tovább. A választ pátoszen, munkajelleggel, konstruktívan kellett megfogalmazni.

Legfontosabbnak tartottuk (és tartjuk máig), hogy szakmai becsületünket ne veszítsük el. Fontos, hogy munkánk mindenkor mentes legyen a politikai széljárásoktól, a döntések szigorúan szakmai szempontok szerint történjenek. (Mint emlékeztet, a Losonczy-féle államfői kitüntetések letétjénél ez az elv nem érvényesült maradéktalanul, a tárgyakat 1992-ben vissza kellett adni a volt államfőnek, amit aztán később, az ajándéktárgyak nélkül, 2005-ben megvásárolt a megye.) Célunk volt elérni, hogy szűkebb pátriánk újkortörténészei (profik és amatőrök), szakdolgozatók források gyanánt a múzeumi újkortörténeti gyűjteményi anyagot is felhasználják. Tudtuk, csak így érhető el, hogy szakmánk más muzeológiai szakágakkal egyenrangúvá váljon. Törekvéseinket siker koronázta. Örömmel mondhatjuk, hogy a gyűjtemény a kutatók legkeresettebbikévé vált a múzeumban. Mindez egy évtized kitartó munkájának az eredménye. A gyűjtemény tovább formálásának elengedhetetlen feltétele volt a gyűjteményegységek feltárása, kutathatóvá tétele, kiegészítése, publikálása és színvonalas kiállításokon történő bemutatása. Folytatnunk és pótolnunk kellett azt a tudományos, feltáró munkát, amelyet más közgyűjteményekben – levéltárakban, könyvtárakban már elvégeztek az elmúlt 30–40 év során. Szerencsés volt, hogy a '90-es évek közepén újjáéledt a Somogyi Múzeumok Füzetei elnevezésű sorozat, s vele a múzeumi évkönyvként emlegetett Somogyi Múzeumok Közleményei, valamint a nagyközönségnek szánt Múzeumi Tájékoztató. Mindez lehetőséget biztosított a forrásközlésre, tevékenységünk megismertetésére, népszerűsítésére. 1993-ban megnyílt a Kaposvár anno... állandó kiállítás, melyet szinte minden évben egy-egy újabb állandó ill. időszaki kiállítás követett. (Az állandó kiállítást – sajnos – 1998 és 2000 közt zajló épületrekonstrukció miatt le kellett bontanunk, noha az elhelyezést biztosító épületszárny felújítása pénzügyi okok miatt elmaradt.)

Részlet a Kaposvár anno... kiállításból, 1993

JUBILEUMI KÖTET

Szaktárunk „egymuzeológusos” művelése különösen felvetette, a „mit és hogyan gyűjtünk” című kérdést, mivel a gyűjtemény profiljának alakítása óriási felelősség. A feldolgozó munkával feltáruztak a gyűjtemény hiányosságai, „fehér foltjai”, melyek a gyűjteménygyarapítás irányát is részben meghatározták. Elsődleges feladatunk Somogy megye – kiemelten Kaposvár város – sajátosságainak, az itt élt emberek tárgyi környezetésen megfelelő, megőrzésre méltó tárgyainak gyűjtése.

A provincializmus elkerülése végett, valamint a gyűjtemény rangját emelendő megyehatárokon túlmutató gyűjteménygyarapításra számíthattunk Somogy híres szülőttei kapcsán. Ilyen volt a Losonczi-anyag, illetve a Rácz Vali (1911–1997) nevével fémjelzett 900 darabos gyűjtemény. Rácz Vali személyében egyúttal a múzeumügy felkarolójára, támogatójára is leltünk, melynek köszönhetően kiállítást nyithattunk az egykori sztár szülőfalujában, Göllén.

A két világháború közötti felnőtt nemzedék biológiailag az ezredfordulóra érte el az emberi életkor felső határát. Az utolsó pillanatban voltunk, visszaemlékezéseiket, környezetük jellemző tárgyait az enyészettől és a műtárgykereskedelemtől megmentjük.

Rácz Vali (Varga Éva és Antal Imre között) a göllei emlékházban, 1990

Részlet a Polgárosodó Kaposvár című kiállításból, 1990

Rácz Vali fellépő ruhái a kiállításban, 1990

Tudtuk jól, hogy az 1945 és '90 közötti időszak múzeumi forrásait is gyűjtenünk kell. Első lépésben az elmúlt korszak politikai rekvizitumaira tettünk szert, melyet fokozatosan a hétköznapi világát tükröző fotó és tárgyi anyag egészített ki. Tudtuk: a politikailag mindmáig érzékeny időszak muzeológiai anyagának gyűjtését nem szabad a következő nemzedékre háritani. A tárgyi környezet gyors változásai miatt a jellemző tárgyi kultúra eltűnésével a korszak muzeológiai bemutatása esetlegessé vagy lehetetlenné válhat. Idejében cselekedtünk. Olcsón, sok esetben ingyen, sőt, ajándékként is hozzájuthattunk e forrásokhoz. A jelenkor változásait tükröző anyag megszerzésére is törekszünk, lassan két évtized távlatából a választási időszakoknak különös figyelmet szentelünk.

Vajon miként tehetne mindezt egy muzeológus és egy gyűjteménykezelő duettje, amikor legalább egy kamaraegyüttesre lenne szükség az eredményes munkához? A válasz egyszerű: tettük, amit lehetett, igyekeztünk élni azzal, ami kínálkozott. Ebben a helyzetben derült ki igazán, hogy a szakértelem mennyire sokat jelent. Gyűjteménykezelő és muzeológus igyekezett specializációval megosztani a teendők körét. E sorok írója 1992-től a szakág referense, azaz a teljes gyűjtemény gazdája. Szűkebb kutatási területe továbbra is a művelődéstörténet maradt, amelynek eredménye több tanulmány mellett egy 1996-ban elkészített bölcsészdoktori értekezés lett.⁵ A szakterület gyűjteményeiből kiemelten a történeti fényképtár muzeológiai feldolgozásával foglalkozik.

Rácz Vali (1911–1997) színpadi öltözékben, 1940 körül

⁵ Az „Írástudók Somogyban a két világháború között” című disszertáció a Somogyi Múzeumok Közleményei 1998, 2000 és 2004-es évfolyamában olvasható.

100 ÉVES A MÚZEUM

Varga Éva doktori avatása, 1997

Dátán Cecília ny. mérnök (balról) 1996-tól 2002-ig munkatársunk volt

Kiállításrendezők stábjá Bánkúti Albin, Somogyvári Lászlóné és Varga Éva, 2006

Somogyvári Lászlóné gyűjteménykezelő, adattáros, 1986 óta a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársa. A szakterület adminisztrációs feladatait is el látja. A teljes gyűjtemény gondozásán kívül a gyűjteményi könyvtár és a textilgyűjtemény foglalkozik.

A munka személyi feltételeit kapcsolatépítéssel, alkalmi segítők megtalálásával bővítettük. Sokat jelentett, hogy mindenkor számíthatunk volt kollégáinkra. Célfeladataink megvalósításában gyakorta igazítottak útba bennünket magángyűjtők, kutatók információi, de sokat köszönhetünk alkalmi adományozóinknak is. Sőt, olyan ember is akadt, aki ingyen, ill. jelképes összegért rendszeresen dolgozott nekünk. Ilyen önzetlen, segítőkész ember volt Dátán Cecília (1932–2001) ny. gépészmérnök, aki nyelvtudásával (görög, latin, német, angol), tárgyak meghatározásával, a feldolgozott anyagról készített tanulmányával 2001-ben bekövetkezett haláláig erősítette a csapatot. A színvonalas munkavégzés mellett a gyűjtemény mennyisége és dinamikus gyarapodása is indokolta, hogy az intézmény 1998-ban még egy gyűjteménykezelői állást létesített. Azóta kollégánk Gyurákovics Norbert. A szakterület informatikai munkáit fogja össze. Valójában 1996-ban polgári szolgálatos katonaként került a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságához. Eredeti végzettsége szerint gépészmérnök, a teljes gyűjteményen belül a technikatörténeti emlékekkel foglalkozik. Speciális érdeklődése a numizmatikai anyagra is kiterjed.

Tekintettel arra, hogy a rendszerváltással a megyei közgyűjtemények, így a Somogy megyei múzeum jogállása is megváltozott, igyekeztünk élni mindazzal, amit ezen új státuszunk lehetővé tett. Mivel a fenntartóval s egyben tulajdonossal itt, helyben perszonális kapcsolatot építhettünk, lehetőség nyílt arra, hogy munkánkat, gondjainkat a megye illetékes képviselőivel megismertessük, melynek alapján határozott segítségüket, támogatásukat kérhettük. Így volt ez számos (gyűjteménygyarapítási, állagvédelmi, kiállítási, könyvkiadási) országos pályázatunk esetében is.

Hogy színvonalasan láthassuk el feladatainkat vidéken is, fontos volt mindig a szakfelügyelettel, a Nemzeti Múzeummal, a különböző országos szakmúzeumokkal és természetesen a vidékiekkel – különösen a szomszéd megyék múzeumaival – való folyamatos kapcsolattartás, a szakmai tudományos fórumokon való részvétel, annak érdekében, hogy a történeti muzeológia helyzetét, a történettudomány újdonságait, a kutatási irányokat figyelemmel kísérhessük, s a tapasztalatokat munkánk során hasznosíthassuk.

Hogy hol tartunk jelenleg? Erről álljon itt egy 2008-ból származó, egyszerű statisztika.

Tárgy	Dokumentum	Fotó (pozitív)	Fotó (negatív)	Dia	Adattár	Adattári fotó	Video-felvétel	Hang-felvétel	Könyv
17979 db	47043 db	129650 db	152000 db	3410 db	112475 p.	27176 db	1320 perc	4380 perc	7221 db

Gyakran feltesszük egymásnak és önmagunknak a kérdést: helyesen cselekszünk-e, mennyire tesszük jól a dolgunkat, miként veszi hasznát munkánknak a következő nemzedék, azaz munkánk mennyire lesz értékes, maradandó? Úgy véljük, hogy a konzervatív gyűjtőszemlélet, amely a régi, unikális tárgyak anyagi értékétől elragadtatva kacsatnak tarja az újkori tömegtermelésből kikerült olcsó használati tárgyakat, változóban van, a muzeológiában egyre inkább (f)elismerik ezek forrásértékét, korszakot dokumentáló erejét. Szakmánk történetének végpontja a mindenkori jelen, amelyben újra és újra megmérettünk.

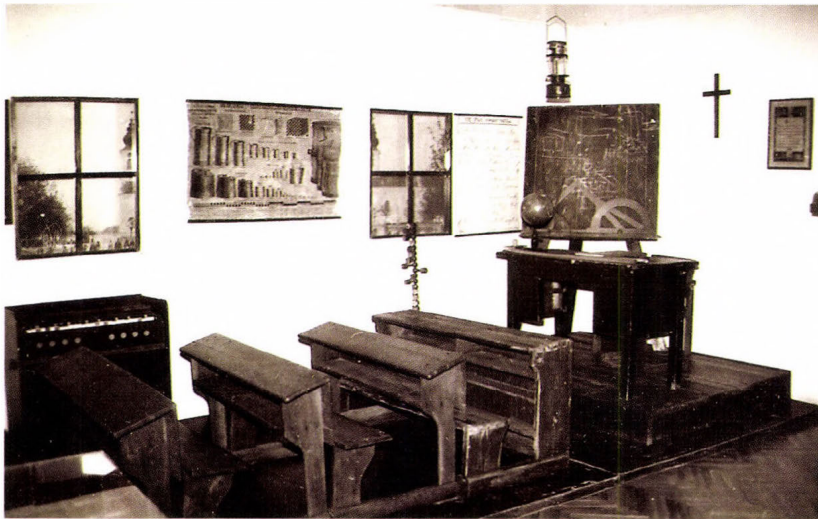
Aggodalmaink eloszlatására, lelkiismeretünk megnyugtatóra szívesen idézzük József Attila néhány sorát, aki általánosan ugyan, az emberiség szintjén, ám éppen ezért hivatásunkra is érvényesen fogalmazta meg az értékek hagyományozódásának paradoxonát:

„... Én nem emlékszem és nem felejték.
Azt mondják, ez hogy lehet?
Ahogy e földön marad, mit elejtek, -
ha én nem, te megleled...”

Somogyvári Lászlóné, Gyurákovics Norbert és Varga Éva, 2008

JUBILEUMI KÖTET

Születéstől az iskoláig, 1991

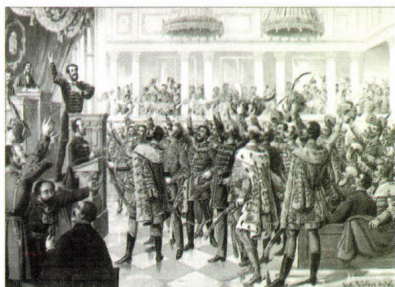
Az árnyjátéktól a filmszínházig, 1991

In memoriam Macskássy Gyula, 1996

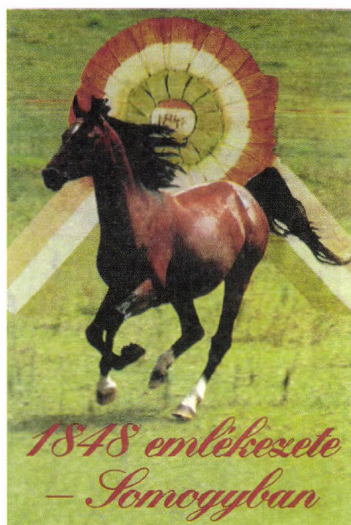
100 ÉVES A MÚZEUM

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Steiner Józsefné nagyatádi képeslapgyűjtő kiállítása, 1998

Részlet Az utca és a föld fia című József Attila emlékkiállításból, 1997

1848 emlékezete – Somogyban, 1998

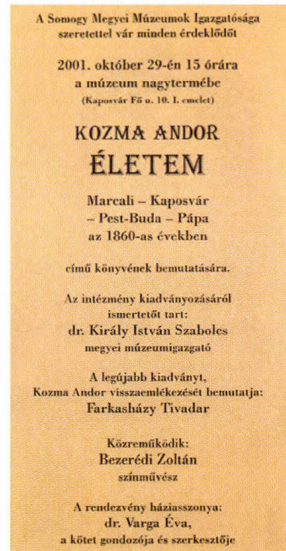

Somogyország ezer éve Válogatás a megyei levéltár és a múzeum anyagából, 2000 Gyenesei István (1), Varga Éva (2), Költő László (3), Mógáné Aradi Csilla (4), Bősze Sándor (5), és Lamperth Mónika (6) a kiállítás megnyitóján

JUBILEUMI KÖTET

Kozma Andor: *Életem. Marcali – Kaposvár – Pest-Buda – Pápa az 1860-as években* című könyvének bemutatása, 2001
Varga Éva (1), Farkasházy Tivadar (2), Bezerédi Zoltán (3) és dr. Király István Szabolcs (4)

Gyermekvilág – fényképiállítás, 2002

Kitüntetések 1945-2000
Egy magángyűjtemény anyagából, 2001

Csikszentkirályi Lestyán Ferenc cukrászmester kóstolóval egybekötött bemutatója
2002. december 6-án a Gyermekvilág című kiállításban

100 ÉVES A MÚZEUM

IDÉZÉS

Tisztelettel felkérjük Önt, hogy szíveskedjék megjelenni **2003. év december hó 17. n** ...16... órákor a

Rippl-Rónai Múzeum
Kaposvár, Fő u. 10. ... cím alatt tartandó kiállítás megnyitóján.

A kiállítás címe:
„Az alvilágnak nincs romantikája”
– Börtönművelek Magyarországról

Kérjük, hogy hozza magával családját, ismerőseit, barátait is.

A kiállítást megnyitja:
Dr. Tari Ferenc
az Igazságügyi Minisztérium
főcsoportfőnöke

Kelt, Kaposvár, 2003. dec. 09.

Az alvilágnak nincs romantikája – Börtönművelek Magyarországról, 2003

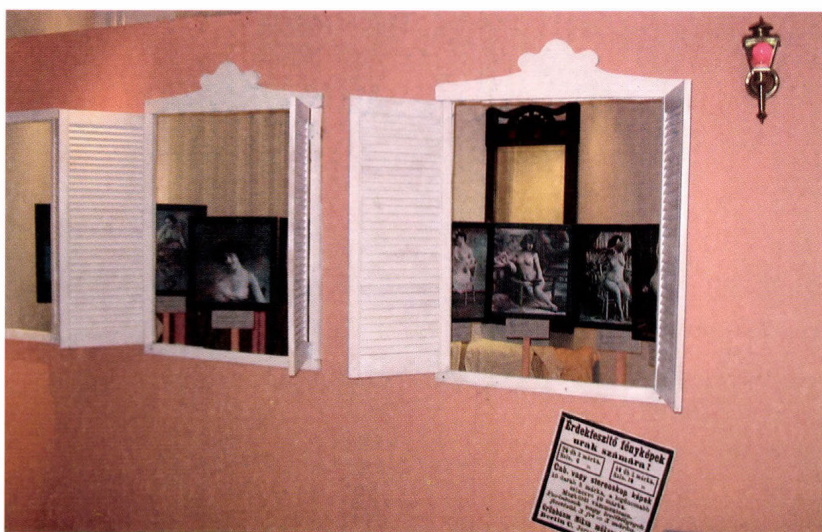

Marton Klára restaurátor, Varga Éva muzeológus, Bánkúti Albin kiállítárendező iparművész (első sor), Ábrahám Levente, Horváth Péter és Juhász Magdolna (második sor) a *Több mondat a zsarnokságról – Plakát és történelem* című kiállítás megnyitóján, 2006

Több mondat a zsarnokságról – Plakát és történelem, 2006

JUBILEUMI KÖTET

Térbe zárt pillanat, 2007

Újkortörténeti tárgyak a Somogyország öröksége – 100 éves a Múzeum című kiállításban, 2009

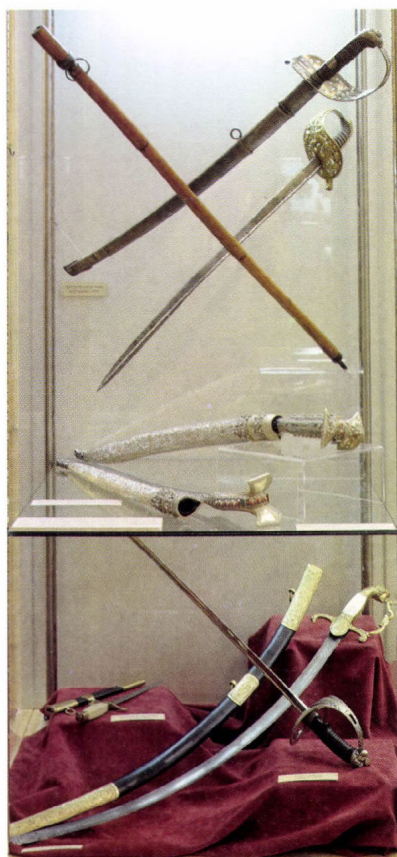

100 ÉVES A MÚZEUM

Mészáros tanulólevél. Sabatist, 1750

Ács mesterlevél. Mike, 1872

Részletek a Somogyország öröksége – 100 éves a Múzeum című kiállításból, 2009